

УДК 657.6:332.012.324

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕВІРКИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Лебідь І.О., к.е.н.

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

У статті досліджено питання проведення аудиту корпоративного управління публічних акціонерних товариств як складової аудиту фінансової звітності. Визначено особливості встановлення відповідності системи корпоративного управління вимогам законодавства. Досліджено процедури отримання розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, включаючи внутрішній контроль, при аудиті корпоративного управління. Узагальнено та розкрито зміст аудиторських процедур, спрямованих на отримання аудиторських доказів під час перевірки системи корпоративного управління.

Ключові слова: корпоративне управління, аудит фінансової звітності, внутрішній контроль, процедури аудиту

In the article issues of audit corporate governance of public joint-stock companies as a component of financial statements audit were investigated. The features of accordance ascertainment of corporate governance system the legislation requirements are determined. The procedures for obtaining an understanding the entity and its environment, including its internal control, of corporate governance audit were investigated. The content of the audit procedures to obtain audit evidence for inspection of the corporate governance system were generalized and disclosed.

Key words: corporate governance, audit of financial statements, internal control, audit procedures

Актуальність проблеми. Становлення та розвиток корпоративного управління в Україні пов'язане з процесами приватизації в Україні, у результаті якого сформовано більшість сучасних акціонерних товариств. Корпоративне управління дозволяє забезпечити належний захист прав інвесторів, надійність системи управління та контролю та прозорість діяльності акціонерного товариства.

Згідно з вимогою ст. 24 Закону України «Про акціонерні товариства» публічне акціонерне товариство зобов'язане пройти процедуру включення акцій до біржового списку хоча б однієї фондової біржі [1]. Однією

із переваг котирування акцій на біржі є їх доступність та підвищення привабливості для потенційних інвесторів. За умов прозорості ведення бізнесу особливої уваги набуває оцінка стану та рівня корпоративного управління.

Одним із елементом реформування в системі оцінки корпоративного управління виступає вимога щодо висловлення аудиторської думки відносно ступеня відповідності стану корпоративного управління публічного акціонерного товариства вимогам Закону України «Про акціонерні товариства». Це викликає необхідність досліджень питань методології проведення аудиту корпоративного управління як складової аудиту фінансової звітності публічних акціонерних товариств.

Аналіз останніх наукових досліджень. Зростання уваги до корпоративного управління в Україні на законодавчому рівні матеріалізувалося у затвердженні ряду нормативних актів [4-6, 9], серед яких «Принципи корпоративного управління». Цей документ носить рекомендований характер, однак дозволив сформулювати якісно новий рівень взаємовідносин між зацікавленими особами, які мають легітимний інтерес у діяльності підприємства. Питання аудиту корпоративного управління досліджували такі вчені-економісти, як: В.В. Рядська, Д.О. Баюра, Н.Є. Деєва, Р.О. Костирко, О.М. Сонін. Аналіз літературних джерел показав, що у більшості наукових досліджень корпоративне управління розглядається у взаємозв'язку із внутрішнім аудитом або внутрішнім контролем. Дослідження питань зовнішнього аудиту корпоративного управління є недостатньо вивченими як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Мета роботи. Дослідити та визначити особливості проведення аудиту корпоративного управління, узагальнити аудиторські процедури перевірки стану корпоративного управління.

Викладення основного матеріалу дослідження. Зміст поняття «корпоративне управління» змінювався під впливом еволюційного розвитку та має багато підходів до трактування його сутності. На нашу думку, під корпоративним управлінням розуміється управління відносинами, які опосередковано виникають між акціонерами, менеджерами та іншими зацікавленими особами під час прийняття та реалізації управлінських

рішень у процесі діяльності підприємства не лише з погляду її ефективності, а й для забезпечення балансу інтересів учасників корпоративних взаємин та сприяння підвищенню вартості підприємства [2].

Зростання практичного інтересу до аудиту стану корпоративного управління в Україні підтверджують відповідні рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР):

- № 1360 від 29.09.2011 р. (містить вимоги до аудиторського висновку при розкритті інформації емітентами цінних паперів) [7];

- № 472 від 03.04.2012 р. (містить роз'яснення вимог до аудиторського висновку при розкритті інформації емітентами цінних паперів) [8].

Відповідно до вказаних рішень аудиторський висновок має містити іншу допоміжну інформацію, щодо якої в окремих параграфах аудитор висловлює думку, зокрема, щодо стану корпоративного управління, у тому числі стану внутрішнього аудиту відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства». Отже, при складанні аудиторського висновку, який подається до НКЦПФР при розкритті інформації емітентами цінних паперів, аудитор повинен висловити думку щодо ступеня відповідності стану корпоративного управління вимогам Закону України «Про акціонерні товариства». Такі зміни у змісті аудиторського висновку дозволяють стейкхолдерам мати впевненість щодо відповідності системи корпоративного управління діючому законодавству.

У зв'язку з цим постають методологічні питання розробки детального плану та відповідних аудиторських процедур щодо аудиту стану корпоративного управління, враховуючи законодавчі вимоги до корпоративного управління.

Вивчення та дослідження системи корпоративного управління розпочинається із виконання процедур отримання розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, включаючи внутрішній контроль, відповідно до МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» [3]. Однією із таких процедур при аудиті корпоративного управління та внутрішнього контролю є подання запитів управлінському персоналу та іншим працівникам суб'єкта господарювання, які на думку аудитора можуть мати інформацію, що може допомогти при виявленні ризиків

суттєвого викривлення. Отже, значна частина інформації, отриманої аудитором в ході наведення довідок, надається управлінським персоналом. Проте, аудитор також може отримувати інформацію шляхом наведення довідок серед інших осіб суб'єкта господарювання, наприклад:

- запити, адресовані найвищому управлінському персоналу;
- запити, адресовані персоналу служби внутрішнього аудиту;
- запити, адресовані внутрішньому юрисконсульту суб'єкта господарювання.

Зокрема, запити, адресовані персоналу служби внутрішнього аудиту можуть надати інформацію про процедури внутрішнього аудиту, що були виконані протягом року та мають відношення до структури та ефективності внутрішнього контролю суб'єкта господарювання. Вказані запити можуть дати відповідь на запитання: чи задовільно відреагував управлінський персонал на результати таких процедур. Запити, адресовані внутрішньому юрисконсульту суб'єкта господарювання можуть надати інформацію про судові справи, відповідність законам та нормам, знання про шахрайство або підозрюване шахрайство, що може вплинути на суб'єкт господарювання [3].

При проведенні аудиту корпоративного управління аудитор повинен також отримати розуміння контрольного середовища, яке включає функції найвищого управлінського персоналу та управлінського персоналу, відношення, інформованість та дії найвищого управлінського персоналу та управлінського персоналу стосовно внутрішнього контролю суб'єкта господарювання та його значення у суб'єкті господарювання. Сутність основних елементів контрольного середовища розкрито на рис. 1.

Під час проведення аудиту системи корпоративного управління необхідно зібрати аудиторські докази, на підставі яких аудитор зможе зробити відповідне обґрунтування висновків.

На наш погляд, при проведенні аудиту системи корпоративного управління особливу увагу необхідно зосередити на таких елементах як структура капіталу, структура органів управління, їх повноваження, система контролю товариства, дотримання прав акціонерів та розкриття інформації.

Рис. 1. Характеристика основних елементів контрольного середовища

Вищим органом акціонерного товариства є загальні збори, які проводяться за умови наявності кворуму, тобто реєстрації для участі у них акціонерів, що сукупно є власниками не менш як 60 відсотків. Наприклад, якщо збори не були проведені, або проведені із кворумом на рівні мінімально встановленої межі, то це може свідчити про наявність обмеження або порушення прав акціонерів та можливе відсторонення їх від голосування на загальних зборах. Як наслідок, це порушує один із основних принципів корпоративного управління та негативно впливає

на його загальний рівень.

На акціонерних товариствах із кількістю акціонерів більше 10 осіб обов'язковим є створення наглядової ради, яка здійснює захист прав акціонерів та контролює і регулює діяльність виконавчого органу. Важливим є включення до складу наглядової ради міноритарних акціонерів, які володіють менше 10 відсотків акцій, що сприятиме врахуванню їх інтересів та захисту прав. Усі значні правочини, до яких відносяться розпорядження ресурсами приймаються наглядовою радою (якщо предмет правочину становить 10-25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності) та загальними зборами акціонерів (якщо предмет правочину перевищує 25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності). Тому аудиторські процедури перевірки стану корпоративного управління повинні включати дослідження порядку прийняття рішень щодо значних правочинів суб'єкта господарювання.

Невід'ємним елементом корпоративного управління, який повинен бути досліджено під час проведення аудиту корпоративного управління, є дієвий контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства, здатний підтвердити достовірність інформації щодо результатів його діяльності. До основних показників щодо здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю на прикладі вітчизняних гірничодобувних підприємств з 2008 р. по 2011 р. доцільно віднести періодичність проведення зовнішніх аудиторських перевірок та внутрішніх перевірок фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства (табл. 1).

Публічні акціонерні товариства повинні проводити щорічну незалежну аудиторську перевірку. За даними табл. 1 періодичність проведення зовнішнього аудиту частіше ніж раз на рік протягом досліджуваного періоду знижено з 78 % до 44%. Підвищення кількості зовнішніх аудиторських перевірок протягом року сприятиме підвищенню довіри зацікавлених осіб до фінансової звітності підприємств. На кожному із досліджуваних підприємств створено ревізійну комісію. Кількість гірничодобувних підприємств, на яких здійснювалася перевірка службою внутрішнього аудиту, протягом 2010-2011 рр. знизилась. Слід зазначити, що найнижчий рівень перевірок проводиться наглядовою радою,

що свідчить про необхідність підвищення ефективності її діяльності за усіма досліджуваними підприємствами.

Таблиця 1. Інформація щодо контролю за фінансово-господарською діяльністю гірничодобувних підприємств України, 2008-2011

Назва показника	Рік			
	2008	2009	2010	2011
Періодичність проведення аудиторських перевірок на гірничодобувних підприємствах зовнішнім аудитором (% від загальної кількості товариств, які розкрили інформацію стосовно періодичності проведення аудиторських перевірок):				
- раз на рік	22	33	56	56
- частіше ніж раз на рік	78	67	44	44
Кількість гірничодобувних підприємств, у яких здійснено внутрішню перевірку фінансово-господарської діяльності (% від загальної кількості товариств, які зазначили відповідний орган, що здійснював перевірку):				
- наглядова рада	22	22	22	22
- ревізійна комісія	100	100	89	89
- служба внутрішнього аудиту	44	44	33	33

Одним із компонентів ефективного корпоративного управління виступає прозорість інформації. Так, із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» публічні акціонерні товариства зобов'язані мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет та розміщувати на ній інформацію, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства. Отже, аудитору необхідно оцінити наявність у підприємства власної веб-сторінки в мережі Інтернет, за допомогою якої будь-яка зацікавлена особа може отримати доступ до інформації (наприклад, мета та стратегія підприємства, фінансові та виробничі показники, фінансова звітність, соціальна відповідальність) та вільний доступ на ній до документів та інформації (наприклад, до фінансової звітності, протоколів зборів, розміру винагороди посадових осіб).

До джерел інформації, яку використовує аудитор для формування висновків, на яких ґрунтується аудиторська думка, відносяться:

- статут товариства, зміни до статуту;
- положення про загальні збори, наглядову раду, виконавчий орган та ревізійну комісію, інші внутрішні положення товариства, які регулюють діяльність органів товариства;

- принципи (кодекс) корпоративного управління товариства;
- протоколи чергових та позачергових зборів акціонерів;
- протоколи засідань наглядової ради та колегіального чи одноособового виконавчого органу;
- протоколи засідань ревізійної комісії;
- повідомлення акціонерів товариства;
- відомості про склад наглядової ради;
- відомості про створені комітети у складі наглядової ради;
- відомості про випуск акцій та інших цінних паперів товариства;
- матеріали для ознайомлення акціонерів на загальні збори;
- реєстр акціонерів;
- річна фінансова звітність;
- відомості про значні правочини;
- висновки ревізійної комісії, відділу внутрішнього аудиту та незалежного аудитора товариства;
- відповіді на запити управлінського персоналу.

Ефективне управління акціонерним товариством передбачає необхідність розроблення внутрішніх документів (рис. 2).

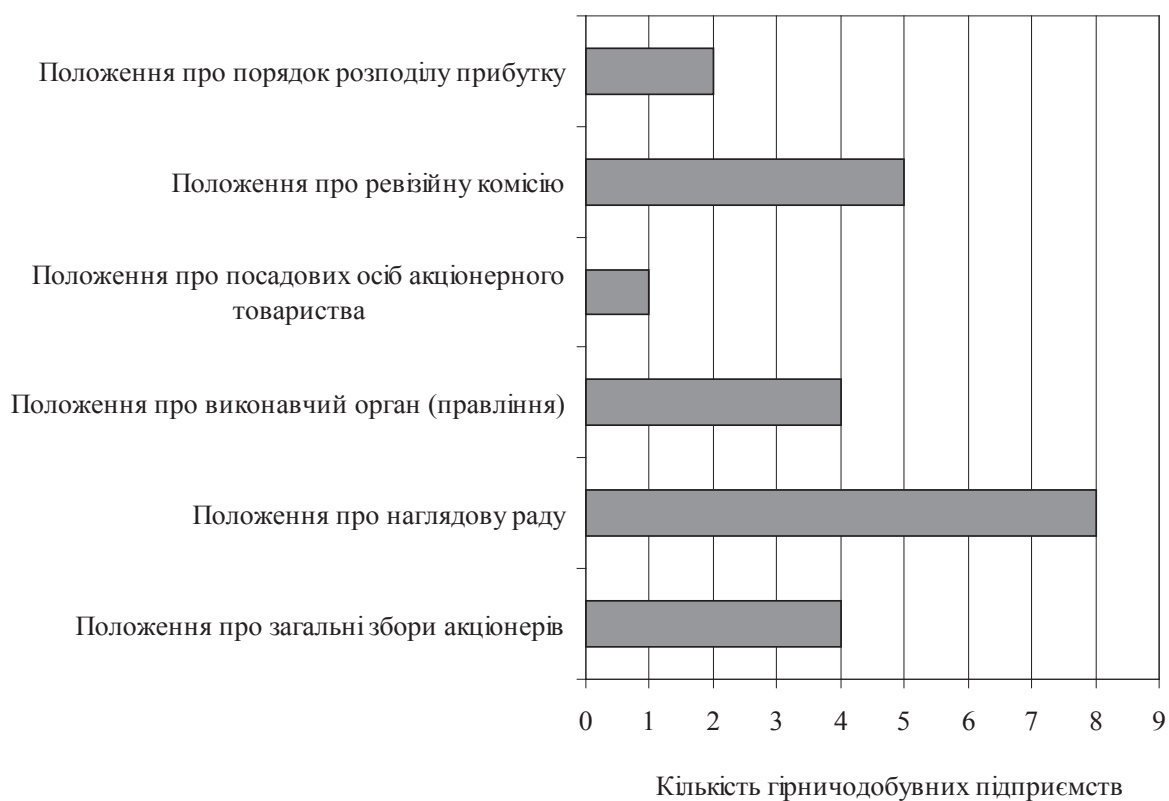

Рис. 2. Узагальнення внутрішніх документів, розроблених на гірничодобувних підприємствах, 2011 р.

На прикладі вітчизняних гірничодобувних підприємствах визначено, що найчастіше регламентовані Положення про наглядову раду, Положення про ревізійну комісію, Положення про виконавчий орган (правління) та Положення про загальні збори акціонерів. Також на окремих гірничодобувних товариствах розроблено Положення про порядок розподілу прибутку, що здатне забезпечити контроль за дотриманням обраної дивідендної політики на підприємствах, Положення про конфлікт інтересів, процедура затвердження значних правочинів, Положення про інсайдерську торгівлю. Підводячи підсумки, узагальнимо аудиторські процедури при проведенні перевірки корпоративного управління:

- отримання розуміння акціонерного товариства, системи корпоративного управління та контрольованого середовища;
- встановлення відповідності вимогам Закону України «Про акціонерні товариства» статуту, внутрішніх документів акціонерного товариства та інформації на веб-сторінці акціонерного товариства в мережі Інтернет;
- дослідження відповідності скликання, організації та проведення загальних зборів акціонерів вимогам законодавства, статуту та внутрішніх документів;
- перевірка дотримання акціонерним товариством вимог законодавства, статуту та внутрішніх документів під час формування та діяльності органів товариства (наглядової ради, правління або одноосібного виконавчого органу, ревізійної комісії або ревізора);
- встановлення відповідності прийняття рішень та вчинення значних правочинів та правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість вимогам законодавства, статуту та внутрішніх документів;
- надання рекомендацій відносно удосконалення системи корпоративного управління акціонерного товариства.

Висновки. Таким чином, аудит корпоративного управління здатен підвищити рівень довіри користувачів фінансової звітності внаслідок розуміння відповідності системи корпоративного управління вимогам законодавства. Окрім того, результати аудиту корпоративного управління дозволяють акціонерним товариствам визначити напрямки вдосконалення системи корпоративного управління та її окремих елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17/print1370517284283821>.
2. Лебідь І. О. Теоретико-методичні засади оцінки рівня якості корпоративного управління гірничодобувних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ірина Олександрівна Лебідь. – Кривий Ріг, 2012. – 213 с.
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року, частина 1 / Пер. з англ. Ольховікова О. Л., Селезньов О. В., Зеніна О.О. та інш. – К.: Міжнародна федерація бухгалтерів України Аудиторська палата України, 2010. – 852 с.
4. Принципи корпоративного управління України: Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку // Цінні папери України. – 2004. – № 1. – С. 11–25.
5. Проект нової редакції Принципів корпоративного управління України, затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 571 від 11.12.2003 р. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 52 від 24.01.2008 р. // Відомості Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2008. – № 38. – С. 12–27.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. N 25-р «Про затвердження заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 56.
7. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Вимог до аудиторського висновку при розкритті інформації емітентами цінних паперів (крім емітентів облігацій місцевої позики) № 1360 від 29.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1358-11>.
8. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження роз'яснення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про порядок застосування Вимог до аудиторського висновку при розкритті інформації емітентами цінних паперів (крім емітентів облігацій місцевої позики), затверджених рішенням Комісії від 29.09.2011 №1360» № 472 від 03.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://msfz.minfin.gov.ua/uk/ApplicationIFRS/Pages/ExplanationsInformationalMaterials.aspx>.
9. Указ Президента «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21.03.2002 р. №280/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – №13.